

Mødet den 4de April.

Hr. Prof. L. Ussing meddelte følgende Afhandling

Om Byretterne for Malaca og Salpensa,

og det Lys, som den første af disse Love har kastet over Fremgangsmaaden paa de romerske *Comitia tributa*.

1.

Sjelden er der paa Archæologiens Omraade gjort et interessantere Fund, end det, som i Slutningen af October 1851 blev gjort i Nærheden af Malaga i Spanien paa en Hr. Lornings Eien-
dom. Det bestod i to beskrevne Bronzeplader, der i Størrelse kun overgaaes af den bekjendte Tabula alimentaria Velleiatium i Parma. Den ene har en Længde af 55½ Pulgadas¹⁾, og en Bredde af 40½, den anden en Længde af 40 og en Bredde af 30; tilsammen veie de 264 spanske, eller 243 danske Pund. De bleve først udgivne af Dr. Don Manuel Rodriguez de Berlanga (*Estudios sobre los dos bronzes encontrados en Malaga à fines de Octubre de 1851. Malaga 1853. 4to.*), derefter med en fortræffelig Forklaring af Theodor Mommsen i Abhandlungen der Königl. Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften III (1855) under Titelen: »Die Stadtrechte der latinischen Gemeinden Salpensa und Malaca in der Provinz Bætica«. Berlangas Udgave, som han maatte lægge til Grund, var i mange Stykker unøjagtig, men i et »Nachtrag« saae han sig i Stand til at tilføie en aldeles nøiagtig Afskrift efter et Papiraftryk. En fransk Jurist, Edouard Laboulaye, gjorde et mislykket Forsøg paa at forkaste Indskrifterne som uægte (*Les tables de bronze de Malaga et de Salpesa, traduites et annotées par E. L. 1856*). Han blev strax fuldständig gjendrevet af Giraud i *Journal général de l'Instruc-*

¹⁾ D. e. spanske Tommer, lidt mindre end danske; den spanske Fod er 0,90057 af den danske.

tion publique, og ingen Forfatter har siden givet ham Medhold; thi baade indre og ydre Kriterier vidne paa det Bestemtteste imod ham. Et Fascimile af den mindre Indskrift, *Æs Salpensanum*, er senere (1858) udgivet af den ovenfor nævnte Dr. Berlanga, hvoraf vort Selskab i sin Tid modtog et Par Exemplarer. Skriften giver ikke fjerneste Grund til Mistanke¹⁾; men selv om dette Vidnesbyrd ikke forelaae, maatte det erklæres for en Umulighed, at nogen Lærd skulde være i Besiddelse af en saadan Indsigt i de gamle Forholde, at han kunde give et saa klart og fuldstændigt Billede af dem, uden at støde an i det Allermindste — thi alle Laboulayes Indvendinger vidne kun om hans egen Mangel paa Kundskab — og paa en saa overraskende og simpel Maade løse hidtil uforstaaede Gaader. — Senere ere Indskrifterne endnu udgivne af Henzen i 3die Bind af Orellis *Inscript. Latin.* p. 524, og af Zell i Supplementerne til hans *Delectus Inscriptionum Romanarum*.

Begge Broncetavlerne henhøre til samme Tid, Begyndelsen af Domitians Regjering, og formodentlig til samme Aar. Det er Brudstykker af Byretter for to latinske Stæder; af den ene, Loven fra Salpensa, have vi Cap. 21—29; af den anden, Loven fra Malaca, Cap. 51—69. Skjøndt saaledes den ene for os kan tjene som et Slags Supplement til den anden, gaaer det dog ikke an, med Mommsen, at tænke sig, at Tavlen fra Salpensa skulde være bragt til Malaga for at udfylde en Defect i denne Bys Lov. Salpensa laae omtrent 4 Mile Ø. for Sevilla²⁾. Skjøndt de altsaa begge laae i Provindsen Bætica, laae de dog langt fra hinanden, og hele Sierra Nevadas mægtige Bjergkjæde skilte dem ad. Det skyldes sikkert kun et Tilfælde, at disse to Bronceplader i en Tid, da de ikke havde anden Værd end Metallets,

¹⁾ Jeg kan ikke tilbageholde den Bemærkning, at Indfatningen er anderledes end vi ere vant til, og at vi ingen Sømhuller finde deri. Den spanske Lithograf har vistnok her tilladt sig Friheder for at faae hele Billedet ind i en passende Ramme.

²⁾ S. Mommsen S. 389.

kom i samme Eiers Hænder, og af ham bleve nedgravede i Jorden.

Malaca var oprindelig en phœnicisk, Salpensa en keltisk By¹⁾. Provindsen Bætica, hvori de laae, var en af dem, som August havde ladet Senatet beholde. Den bestyredes altsaa af en Proconsul, men Beboernes Kaar vare meget ulige, idet ikke faa Stæder vare blevne særlig begunstigede og i Tidens Løb havde opnaaet fordeelagtigere Kaar end der egentlig tilkom Provindsbeboerne. Plinius anfører, formodentlig efter Agrippas Commentarii, at der i hele Provindsen Bætica fandtes 175 Stæder, af hvilke de 120 vare ligefrem skatskyldige, stipendiaria, 9 vare romerske Colonier, 8 Municipia, 29 latinske Stæder, 6 frie, og 3 vare foederata, eller havde en særlig Tractat²⁾. Under de følgende Keisere, navnlig under Claudius, steg uden Tvivl Bevillingernes Antal. I de andre spanske Provindser, Tarracensis og Lusitania var Forholdet lignende³⁾. Intet Under derfor, at Vespasian tilsidst troede at maatte gjøre Ende paa dette Virvar, ved at give hele Spanien Latiner-Ret⁴⁾. Det er i Modsætning til denne Bestemmelse, at Plinius kalder de Stæder, der tidligere vare latinske »Latio antiquitus donata«. Fra Vespasian af er denne Retstilstand udvidet til alle Spaniere, naturligviis

¹⁾ Strabo III, 4, 2. Plin. Hist. Nat. III, § 14.

²⁾ Plin. H. N. III, § 7.

³⁾ Plin. H. N. III, § 18; IV, § 117.

⁴⁾ Plin. H. N. III, § 30: »Universæ Hispaniæ Vespasianus Imperator Augustus iactatum procellis reipublicæ Latii ius tribuit«. Saaledes Hdskrne og Mommsen forklarer det S. 400: »die in Folge der Staatsumwälzungen nach Spanien verschlagene Latinität«, lige besynderligt i Tanke og Udtryk; *iactatum* kan ikke staae i Betydningen, *vulgatum*. Udgiverne have heller ikke kunnet forstaae det, men have fra gammel Tid af rettet det til *iactatus*. Dette er imidlertid lige saa meningsløst, thi Ingen vil vel antage den Forklaring, som opstilles af A. W. Zumpt i *Studia Romana* p. 313: »coactus bellis civilibus, quæ antecesserant«. Vil man have en forstaaelig Læsemaade, maa man skrive *iactata*. Det er Spanien, der har lidt under Statens Storme, hvis indviklede Forhold ordnes, og hvis Nød afhjælpes ved denne Vespasians Foranstaltning.

med Undtagelse af de romerske Borgere, der ogsaa fandtes i alle latinske Stæder som en særlig privilegeret Klasse.

De tvende fundne Bronzeplader indeholde nu aabenbart Stykker af de nye Byretter, hvorved disse to Stæders nye Forfatning som latinske Communer fastsættes. De kalde sig selv *leges*; men det er ikke romerske Love, vedtagne af det souveræne Folk i Rom, ikke *leges latae*, men *leges datae*¹⁾, det vil sige Grundlove eller Forfatningsbestemmelser for fremmede Communer, udstedte af en, af det souveræne Rom dertil bemyndiget Commission eller enkelt Mand, i nærværende Tilfælde formodentlig af Provindsens Proconsul. Stæderne kaldes *municipium Flavium Salpensanum* og *municipium Flavium Malacitanam*, som sædvanlig af Taknemmelighed imod den Keiser, hvem de skyldte deres nye Stilling, en Keiser af Flaviernes Familie. Som *latinske* betegnes Stæderne i disse Forfatningslove heelt igjennem. Mommsen saae det strax og angav det allerede i sin Afhandlings Titel. Der vilde derfor ikke være nogen Anledning til at udvikle dette udførligere, hvis ikke A. W. Zumpt i sine *Studia Romana* (1859) p. 267 ff havde prøvet paa at bevise, at det var romerske Borgerstæder. Men der behøves ikke mange Ord for at gjendrive ham. I de første bevarede Kapitler af Loven fra Salpensa finde vi den bekjendte Bestemmelse for de latinske Stæder, at Beboerne ved at beklæde Embeder i dem opnaae romersk Borgerret²⁾. I samme Lov, Kap. 28, *de servis apud*

¹⁾ L. Salpens. Col. I, v. 43: «post h. l. datam». Smlg. Tab. Heracl. v. 159: *Quei lege pl. ve sc. permissus est fuit, ut ei leges in municipio fundano municipibusve ejus municipi daret.* — Cic. Verr. II, 37, 90. Liv. IX, 20, 5.

²⁾ Meningen er truffet rigtig af Mommsen i hans Supplement: [*Qui Ilvir ædilis quæstor ex h. l. factus erit, cives Romani sunt, cum magistratu*] «*abierint, cum parentibus conjugibusque ac liberis etc.*» Ordene *post annum*, som han tilsatte foran *magistratu*, ere med Grund angrebne af Zumpt p. 354; men de behøves heller ikke. Det er os noget Nyt, at Mandens Borgerret ikke blot udstrækkes til hans Kone og Børn, men ogsaa til Forældrene; men det næste Kap. (22), der foreskriver, at de, der saaledes opnaae romersk Borgerret, skulle vedblive at være i pats.

II virum manumittendis, betegnes Beboerne udtrykkelig som Latinere: *Si qui municeps municipi Fl. S., qui Latinus erit.* Den sidste Tilsætning var nødvendig, fordi der her, som i alle latinske Stæder, allerede af den nys berørte Grund, fandtes adskillige romerske Borgere, paa hvem disse Bestemmelser ingen Anvendelse fandt. Vilde en romersk Borger frigive en Slave, maatte han, hvis han vilde skaffe ham romersk Borgerret, henvende sig til den romerske Øvrighed; var han fornøiet med Latinerretten, behøvedes der kun en simpel Erklæring af Herren, ingen Henvendelse til Øvrigheden. Zumpt antager, at Hovedmassen af Beboerne vare romerske Borgere, men at der foruden disse fandtes en Deel Latinere, der stode i et underordnet Forhold til hine, som Periøker eller *attributi*. Han mener, at dette Kap. ikke skulde gjælde de egentlige Borgere, men disse Underordnede. Men naar hine, som han antager, kaldtes Municiper, fordi de vare romerske Borgere, kunde dette Navn naturligviis ikke udvides til disse, som ikke vare det. Den hele konstige Hypothese falder sammen, saasomt man rører ved den. I hvor mange af Lovenes Bestemmelser forudsættes det ikke, at Beboerne ikke ere romerske Borgere? Der foreskrives, at det Samme skal gjælde om dem, som om de vare Cives Romani, s. L. Salpens. vs. ult.: *tam justus tutor esto, quam si is c. R. (d. e. civis Romanus) et adgnatus proximus c. R. tutor esset.* L. Malac. Cap. 54 extr.: *quive in earum qua causa erit, propter quam, si c. R. esset, in numero decurionum conscriptorumve eum esse non liceret.* Det forudsættes selv, at de Præfecter, som Duumvirerne, naar de have Forfald, indsætte til at

potestate, viser os Betydningen af denne Bestemmelse; man vilde sikkre de nye Borgere Retten til at arve deres Forældre uden Testament. Derimod indsees det ikke, hvad Forældrene have at gjøre i det af Zumpt foreslaede Supplement: [*Incolarum, qui Latini erunt, comitiis ratio haberi poterit, si in municipium Fl. S.] abierint cum parentibus* etc. Heri er desuden *abierint* galt; det skulde være *migraverint*. Underligt var det ogsaa, om Incolæ, der kun have en begrændset Stemmeret (l. Mal. Cap. 53, s. ndr.) skulde have fuld Valgbarhed.

udføre deres Forretninger, ikke ere romerske Borgere. Der foreskrives nemlig i L. Salp. Cap. 25 (Col. 1, v. 37), at disse Præfecter i Eet og Alt skulle have samme Ret som Duumvirerne, *præterquam de præfecto relinquendo et de c. R.* (d. e. *civitate Romana*) *consequenda*. Sagen er altsaa ganske sikker. Hvad der bevægede Zumpt til at nægte det, var Benævnelsen *Municipium*, som tillægges disse Stæder. Dette Ord, paastod han, kunde kun bruges om romerske Borgerstæder. Vi maae indrømme, at vi ikke tidligere have kunnet paavise noget Sted, hvor det var brugt anderledes, men i sig selv er der intet Urimeligt i at, ligesom en fremmed Stad, der faaer romersk Borgerret, kaldes *Municipium civium Romanorum*, saaledes ogsaa en fremmed Stad, der faaer latinsk Ret, kaldes *Municipium Latinorum*. I denne Tid var jo Latinerretten intet Antet end en ufuldstændig Borgerret. Det positive Beviis for at denne Sprogbrug virkelig har fundet Sted, levere nærværende to Lovtavler.

Men der staaer endnu en Vanskelighed tilbage. Disse Love ere givne under Domitian, der flere Gange omtales som den regjerende Keiser, saasom L. Salpens. Cap. 22—24, og i den oftere gjentagne Embedsed, *per Jovem et divum Augustum et d. Claudium et d. Vespasianum Augustum et d. Titum Augustum et genium Imp. Caesaris Domitiani Augusti deosque Penates*. Vi kunne nærmere bestemme dem som givne i Begyndelsen af hans Regjering, thi han bærer endnu ikke Titelen *Germanicus*, som han antog i Begyndelsen af Aar 84. Vi have imidlertid, som ovfr. anført, Plinius' bestemte Ord for at det var Vespasian, der gav hele Spanien Latinerret, og dette Vidnesbyrd kan saa meget mindre kaldes i Tvivl, som Plinius døde inden Domitians Regjering, og altsaa ikke kunde omtale en Foranstaltning, der først hidrørte fra ham. Hvorledes er det nu muligt, at disse Byretter, der ordne Malacas og Salpensas Forfatning som latinske Stæder, først ere udstedte adskillige Aar (mindst 3—4, men maaskee 10—12 Aar) efter hiin keiserlige Bevilling? Berettiger dette ikke Zumpt til at antage, at her er Tale om to

forskjellige Ting, saa at Vespasian har givet Spanien Latinerret, men Domitian har givet disse to Stæder romersk Borgerret? Dette kunde vistnok være sandsynligt, hvis det ikke, som ovfr. viist, var aldeles sikkert, at Stæderne vare latinske, og ikke romerske. Sagen maa altsaa hænge anderledes sammen. Naar vi see bort fra den i Roms ældre Historie omtalte Civitas sine suffragio, der ikke saa meget er en Meddelelse af romersk Borgerret, som en Berøvelse af al anden, finde vi det, naar Talen er om Udvidelse af Borgerretten, ofte omtalt, at Romerne ikke paatvinge Nogen deres Borgerret, men kun tilbyde den. *Mutare civitatem*, siger Cicero (p. Balbo 11, 27) *nemo invito potest*. Er det ikke en enkelt Person, men en heel Stat, som Talen er om, maa denne Stats lovgivende Myndighed erklære, at den modtager Borgerretten¹). Hvad der her er sagt om den romerske Borgerret, maatte egentlig ogsaa gjælde om Latinerretten. Naar imidlertid en heel Provinds paa eengang faaer Latinitet, saaledes som Gallia Cisalpina fik Aar 89 ved Pompejus Strabo, og Spanien ved Vespasian, kan der ikke være Tale om at spørge om Beboernes Samtykke. Det er ikke blot overflødig at spørge dem, om de ville modtage en saa aabenbar Forbedring i deres Stilling; men de have, som rene Under-saatter eller *stipendiarii*, heller ingen Ret at gjøre gjældende. Anderledes forholder det sig derimod med de frie Stæder (*civitates liberæ et foederatæ*), som findes i Provindsen. Dem gjør man kun et Tilbud, og det beroer paa dem selv, om de ville antage det. Der kan ikke være synderlig Tvivl om at de ville gjøre det, thi Latiniteten er jo egentlig det bedste Foedus af alle²); men det kunde dog være, at de betænkte sig paa at opgive deres ældgamle Selvstændighed, selv om det kun var en Selvstændighed af Navn, saaledes som vi læse, at der i Heraclea og i Neapel var stor Strid iblandt Beboerne, om de vilde mod-

¹) *Fundus fit*; s. min Afhdl. om Italienernes Deelagtiggjørelse i den romerske Borgerret ved Bellum sociale, i Vidsk. Selsk. Afhdlr. 5te Række, 1ste Bind, S. 394.

²) S. Mommsen S. 400, Anm. 22.

tage den romerske Borgerret, som den Iuliske Lov tilbød dem, eller ikke¹⁾. Malaca var en Civitas foederata, Salpensa formodentlig ogsaa²⁾. Naar vi altsaa see, at der ligge flere Aar imellem Vespasians Forordning om at hele Spanien skulde være latinsk, og Udstedelsen af de latinske Byretter for disse Stæder, forekommer dette mig sandsynligt at forklares deraf, at Stæderne have betænkt sig nogen Tid paa, om de vilde modtage det keiserlige Tilbud eller ikke.

2.

De mindre Stæders Forfatning har altid været et Afbillede af Hovedstadens. I de romerske Municipier finde vi de samme Embedsmænd som i Rom; Duumvirerne svare til de romerske Consuler; Ædilerne og Quæstorene ere de samme. Den Iuliske Lov (Tabula Heracleensis) giver de samme Bestemmelser for Decurionatet i Kjøbstæderne, som for Senatet i Rom, og for Census i Kjøbstæderne som i Rom o. s. v. Vi kunne i denne Henseende lade det være nok at henvise til Marquardts Fremstilling i Beckers Handbuch der römischen Alterthümer III, 1, S. 347 ff. De latinske Stæders Forfatning har været dannet ganske efter de romerskes. Det er ikke i de gamle latinske Stæder, at vi skulle søge Kilden dertil, men i Rom. Den Latinitet, som existerede efter Bellum sociale, er jo ikke Andet end et ufuldstændigt Borgerskab. De Bestemmelser, vi læse i Lovene fra Salpensa og Malaca om Embedsmændenes Intercessionsret, om Frigivelser, om Indsættelse af Formynder, om Nedrivelse af Bygninger, om Cautioner o. m. A., ere de samme, der gjaldt for romerske Borgere. Ligesom vi derfor benytte vor Kundskab om Forholdene i Rom til at forklare Kjøbstadlovene, kunne vi omvendt,

¹⁾ Cic. p. Balbo 8, 21.

²⁾ Plin. III, § 8: *Malaca, cum fluvio, foederatorum*. Om Salpensa have vi intet Vidnesbyrd; men efter ovenstaaende Udvikling maa jeg antage, at den har staaet i et lignende Forhold. Mommsen antager den uden Grund for stipendiær.

hvor disse give et fuldstændigere Billede, ikke have nogen Betænkelighed ved at laane derfra til at udfylde Hullerne hist.

Dette synes navnlig med Held at kunne gøres ved Fremstillingen af Folkemødernes, især Valgmødernes reglementariske Former. De 10 første Kapitler af Loven fra Malaca (Cap. 51—60) handle om Valg af Embedsmænd, og give omstændelige Regler for, hvorledes dermed skal forholdes. Begyndelsen af Afsnittet mangler desværre. Hvad der staaer, er omtrent Følgende.

Der skulde hvert Aar vælges to *Duumviri iuri dicundo*, to *Ædiles* og to *Quæstores*.

De, der attraae noget af disse Embeder, skulle inden en bestemt Dag melde sig hos Valgbestyreren, der, saafremt der Intet er til Hinder for at de kunne komme i Betragtning ved Valget, bekendtgjør deres Navn ved et offentligt Opslag. Valgbar¹⁾ var enhver fribaaren og ægtefødt Borger i Staden, som besad en vis Formue, var 25 Aar gammel, og ikke havde lidt noget Skaar i sin borgelige Ære. Den, der eengang havde været Duumvir, maatte ikke beklæde dette Embede igjen før efter 5 Aars Forløb. Ved de lavere Embeder, Ædiliteten og Quæsturet, fandtes ingen tilsvarende Bestemmelser; der var formodentlig ingen Udsigt til at Nogen skulde ønske dem, uden som Gjennemgang til Duumviratet. Skulde der imidlertid ikke melde sig det tilstrækkelige Antal Candidater — og dette var i den senere Tid ikke ualmindeligt i Kjøbstæderne — maa Valgbestyreren sørge for at skaffe dem til Veie. Dette skeer ved at han selv opstiller eller »nævner« (*nominat*) saa mange dertil kvalificerede Mænd, som der er Plads for at besætte. Ingen kan undslaae sig for et saadant tvungent Candidatur; men Enhver af de saaledes Nævnte har Lov til at nævne en Anden, der har de samme Qualificationer, og denne atter en Tredie, saa at der fremkommer det tredobbelte Antal Candidater, iblandt hvilke Folkeforsamlingen dernæst gjør sit Valg. — Hvis det Embede,

¹⁾ S. Lovens Cap. 54.

hvortil En melder sig som Ansøger, eller præsenteres, er forbundet med noget Slags Oppebørsel eller Forvaltning af offentlige Penge — dette er Tilfældet med Duumviratet og Qvæsturen, men ikke med Ædiliteten — maa Candidaten, inden Valghandlingen foregaaer, stille fornøden Sikkerhed¹⁾.

Bestyrelsen af Valget tilkommer Stadens høieste Øvrighed, Duumvirerne. Hvem af disse to der skal udføre det, bestemmes efter Alderen; men, har den Ældre Forfald, bliver den Yngre Valgbestyrer.

Først vælges de høieste Embedsmænd, Duumvirerne; dernæst, saa snart som muligt²⁾, Ædilerne og Qvæstorerne.

Afstemningen skeer skriftlig og efter Curier. Det Capitel af Loven, hvor der var Tale om Borgernes Inddeling i disse Afdelinger, er tabt. Vi kjende derfor ikke Curiernes Antal; ja vi vide ei engang bestemt, hvilket Princip der har ligget til Grund for Inddelingen. Benævnelsen *Curia* kjende vi ikke blot fra Rom, hvor den gamle Curie-Inddeling, som bekiendt, i Tidens Løb tabte sig, men ogsaa fra forskjellige, især latinske Stæder, hvor Indskrifterne vise os Curier langt ned i Keisertiden³⁾. Niebuhrs Forestilling om at de oldromerske Curier skulde have været indeelte i Gentes, og at det altsaa tildeels skulde have været et Slægtskabs-Baad, der forenede dem, er en ubeviist og ubeviislig Hypothese. De Curier, vi finde i den romerske Keisertid, maae væsentlig være Inddelinger efter Bolig og Opholdssted, ligesom de romerske Tribus; thi Udviklingen forgaaer eensartet allevegne, og vi maatte gaae

1) S. Lovens Cap. 60.

2) S. Lovens Cap. 54.

3) Saaledes i *Lanuvium*, Orelli Inscr. Lat. 3740; i *Hippo* i Africa, s. Explor. scientifique pl. 190 n. 13: «singulæ curiæ singulas statuas de suo posuerunt»; i *Turzo*, Orelli n. 3727; i *Cilla*, s. Maffei Mus. Veronense p. 462, 3; i *Agbia*, smstds. 458, 7. Citaterne skyldes Mommsen S. 410; smlg. Renier i Bulletin d. Sociétés savantes, Juillet 1855.

mange Aarhundreder tilbage, inden vi fandt Slægtskabsforhold lagte til Grund for Borger-Inddeling.

Borgerne i Malaca vare, som vi have seet, Latinere. De, der havde beklædt Embeder i Staden, havde som Følge deraf erholdt romersk Borgerret, men dette særlige Privilegium berøvede dem ikke deres Borgerret i Byen; de vedbleve at stemme i deres Curier, som om de kun vare Latinere. Men der havde desforuden i denne blomstrende Handelsstad nedsat sig ikke faa Udlændinge. Saadanne Fremmede (*Incolæ*), kunde efter den strenge Ret ikke fordre at udøve nogen Indflydelse paa Communernes offentlige Anliggender, skjøndt de maatte bære deres Deel af de borgerlige Byrder¹⁾. Men i Malaca i det Mindste viste man den Humanitet, ogsaa at indrømme dem en, rigtignok indskrænket, Indflydelse paa Embedernes Besættelse. Man tillod dem, forsaavidt som de vare Romere eller Latinere, at stemme med i een bestemt Curie, som hver Gang fastsattes ved Lodtrækning. Med denne Lodtrækning kan Valghandlingen siges at begynde.

Afstemningen foregaaer samtidig i alle Curier. Naar det almindelige Opraab skeer, træder hver Curie ind i sin Indhegning (*consæptum*). Man skriver de Personers Navne, man vil vælge, paa Tavlen, og nedlægge dem i Stemmekurvene (*cistæ*). Ved hver Curies Stemmekurv opstiller Øvrigheden 3 Mænd, som ikke høre til den samme Curie, for at paasee, at Stemmetavlernes Aflevering gaaer tilbørlig for sig, og for siden at optælle Stemmerne. Inden de tiltræde dette Hverv, maae de aflægge Ed paa at de ville udføre det ærligt og redeligt. Foruden disse offentlige Tilsynsmænd (*Custodes*) har enhver Candidat ogsaa Lov til at opstille een Vogter ved hver Stemmekurv for at paasee, at han ikke bliver forurettet. Disse Custodes, der saaledes rives bort fra deres egen Curie, miste dog ikke derved deres

¹⁾ S. Frontin. de controvers. agror. p. 52 Lachmann.

Stemmeret. De stemme i den Curie, ved hvis Stemmekurv de gjøre Tjeneste.

Til at blive valgt i Curien kræves ikke absolut, men kun relativ Majoritet. Den, der har fleest Stemmer, erklæres for først valgt; den, der har næstfleest, kommer efter ham, o. s. v. Er Stemme-Antallet lige, indtræde Bestemmelserne fra Augusts Ægteskabslove, lex Iulia og Papia Poppæa, saaledes at den Gifte eller den, der har faaet Bevilling paa at betragtes som saadan, foretrækkes for den Ugifte, den, der har Børn, foretrækkes for den, der ingen har, den, der har flere, for den, der har færre. De Børn, man har mistet, regnes lige med de levende, hvis de ere døde som voxne, d. e. Drenge over 14, Piger over 12 Aar. Af yngre Børn regnes to døde lig med een levende, med mindre de ere døde inden Navnedagen (d. e. den 9de Dag), thi da regnes de slet ikke. Er der efter Ægteskabslovene ingen Forskjel imellem Candidaterne, gjør Lodtrækning Udslaget.

Efter at Udfaldet af Afstemningen i hver Curie er bekendtgjort for Curien, indberette de beskikkede Tilsynsmænd det til Valgbestyreren, og indsende de afgivne Stemmetavler. Curiernes Stemmer skulle nu lægges sammen, for at det endelige Resultat kan komme ud; men den Fremgangsmaade, her anvendes, er eiendommelig. Alle Curiernes Navne kommes i en Krukke, og, efterhaanden som de udtrækkes heraf, oplæses deres Stemmer. Ingen betragtes som valgt, uden at han har opnaaet over Halvdelen af Stemmerne; men han gjælder for valgt, saasomt dette Resultat er naaet. Det kommer ikke an paa, hvem der overhovedet har fleest Stemmer, men hvem der først viser sig at have den forlangte Majoritet. Udtrækningen af Curiernes Navne er altsaa ingenlunde en blot Formalitet. Det kan hændes, at den, der har færre Stemmer, paa Grund af Curiernes Orden, foretrækkes for den, der har flere. Lad os tænke os, at Curiernes Antal er 30, at der skal vælges Duumvirer, og 4 Candidater have meldt sig, A, B, C og D. Hvis nu af de 22 første Curier 10 have stemt paa A og B, 6 paa A og C, 6 paa B og

C, ere A og B valgte, hver med 16 Stemmer; C har kun 12. Hvis nu de 8 sidste Curier stemme paa C og D, faaer C 20 Stemmer, eller flere end baade A og B, men det hjælper ham Intet paa Grund af Curiernes Orden. — I Tilfælde af lige Stemmetal forholder man sig her ligesom ved Afstemningen i Curierne.

Naar en Candidat saaledes har opnaaet det fornødne Stemmetantal, opfordrer Valgbestyreren ham til at aflægge Ed paa, at han under sit Embedes Førelse vil holde sig Loven efterrettelig, og naar denne Ed er aflagt¹⁾, erklærer han ham høitidelig for valgt.

3.

Ville vi nu overføre disse Bestemmelser fra Malaca til Rom, maae vi, som ovenfor bemærket, betragte Curierne som syarende til Tribus. Det er altsaa nærmest Comitia tributa, hvorpaa de kunne finde Anvendelse; Comitia centuriata, hvor Consulerne og Prætorerne valgtes, vedkomme os ikke umiddelbart.

Ogsaa i Rom finde vi, at Valgbestyreren (Consulen eller Tribunen) modtager Candidaternes Anmeldelser, og, hvis de ikke besidde de fornødne Qualificationer, nægter dem at komme i Betragtning. Mangel paa det tilstrækkelige Antal Candidater fandtes i Republikens Tid aldrig. Under August derimod finde vi det undertiden ved Ædiliteten og Tribunatet. Ædil-Embedet vilde Mange ikke paatage sig paa Grund af de store Udgifter, Legene fordrede. Dette omtales første Gang Aar 28; da bleve Embederne ubesatte, og Forretningerne fordeelt imellem Prætorerne²⁾. Naar det senere hændtes — og det var ikke sjældent, — lod man dem, der havde været Qvæstorer og Almuetribuner trække Lod om, hvem der skulde være forpligtet til at varetage Embedet³⁾. Almuetribunatet var, især efter at August havde faaet Potestas tribunicia, nedsunket til et tomt Skin, og gav hverken Indflydelse eller Anseelse nok til at lokke Candidater. Ogsaa

¹⁾ Edsformelen læses i Cap. 59.

²⁾ Dio Cass. 53, 2, 2.

³⁾ Dio 55, 24, 9.

her greb man Aar 13 f. Chr. til det Middel at lade Quæstorii, der ikke havde fyldt 40 Aar, trække Lod derom¹⁾. Men allerede det næste Aar, da den samme Mangel paa Candidater viste sig, anordnede August en anden Fremgangsmaade, der havde en vis Lighed med den, vi have seet i Loven fra Malaca. Enhver af Embedsmændene skulde foreslaae een Mand af Ridderstanden med Senator-Census, og iblandt disse Candidater skulde Folket vælge; den Valgte fik Tilladelse til efter Embedsaarets Udlob at træde tilbage i Ridderstanden, hvis han ikke vilde være Senator²⁾. Denne tvungne Candidatur omtales imidlertid ikke oftere; det synes som om Udvidelsen af Valgbarheden til Ridderstanden³⁾ har været tilstrækkelig til at skaffe det fornødne Antal Candidater.

Inden den skriftlige Afstemning, som ogsaa i Rom fra Aar 139 f. Chr. af var gjældende ved Embedsvalg, tog sin Begyndelse, fandt vi i Malaca, at man foretog en Lodtrækning for at bestemme, i hvilken Curie de bosatte Udlændinge skulde stemme (Cap. 53: *In qua curia incolæ suffragia ferant*). Skete noget Lignende paa de romerske Folkemøder? Det synes virkelig saa. Mommsen har i denne Anledning gjort opmærksom paa et bekjendt Sted hos Livius (XXV, 3, 16), hvor Beskrivelsen af Forhandlingerne paa det Folkemøde, der skulde fælde Dom over Postumius Pyrgensis' Assurancesvig, indledes med disse Ord: *Tribuni populum summovert, sitellaque lata est, ut sortirentur, ubi Latini suffragium ferrent*. Dette Sted blev tidligere af de besindigste Forskere erklæret for corrupt. Man kunde ikke fatte, at Latinerne havde havt Stemmeret i Rom. Noget Lignende syntes rigtignok at staae et Sted hos Appian⁴⁾, der fortæller om

¹⁾ Dio, 54, 26, 7.

²⁾ Dio 54, 30, 2.

³⁾ Sueton. August. 40. Dio 56, 27, 1 og 60, 11, 8.

⁴⁾ Civ. I, 23: *Καὶ τοὺς Ἀσίνους ἐπὶ πάντα ἐκάλεν τὰ Ῥωμαίων, ὡς οὐκ εὐπρεπῶς συγγενεῖα τῆς βουλῆς ἀντιστῆναι δυναμένης, τῶν τε ἐτέρων συμμάχων, οἷς οὐκ ἔξῃν ψῆγον ἐν ταῖς Ῥωμαίων χειροτονίας γέρον, ἐδίδον γέρον ἀπὸ τοῦδε.* — Zumpt, *Studia R.* p. 294, mener at finde

C. Gracchus, at han ønskede at give Latinerne alle de romerske Borgeres Rettigheder, og de andre Socii, der ikke havde Lov til at stemme paa de romerske Comitier, skulde for Fremtiden faae denne Ret; hvoraf jo ligefrem følger, at Latinerne i hans Tid vel havde Stemmeret, men forøvrigt manglede Romernes Rettigheder. Men der findes saa mange Feiltagelser hos Appian, saa at man ikke havde vovet at bygge paa dette Sted. Lov-tavlen fra Malaca løser os Gaaden. Det var ikke alle Latinere, der havde Stemmeret i Rom, men kun de der bosatte Latinere, og denne Stemmeret var indskrænket til en enkelt Tribus, som hver Gang udtoges ved Lodtrækning. Vi maae ikke undre os over denne Romernes Liberalitet imod deres gamle Forbundne; man gik jo endnu videre, idet man tillod enhver Latiner, der bosatte sig i Rom, at lade sig indskrive i de romerske Borgeres Tal, forudsat at han efterlod sig en Søn hjemme, der kunde vedligeholde Slægten i hans Fødeby og opfyldte den ham der paahvilende Værnepligt¹). — Det er altsaa denne Lod-trækning, om den Tribus, hvori de i Rom bosatte Latinere skulle stemme, der gaaer forud for Afstemningen, og oftere omtales som den første Act af Dramaet; thi den fandtes ikke blot ved Valgmøder, men ved alle Comitia tributa. Saaledes i Rhetor. ad Herennium I, 12, 21, om Appulejus Saturninus' Kornlov: *Saturninus ferre coepit; collegæ intercedere; ille nihilominus sitellam detulit.* Cic. Nat. Deor. I, 38, 106: *Ti. Gracchum ... de M. Octavio deferentem sitellam.* Ascon. in Cic. Cornelianam p. 70 Orelli: *Numerat, cum lex feratur, quot loca intercessionis sunt, . . . dum sitella defertur, dum æquantur sortes, dum sortitio fit etc.* Og de paa næste Side anførte Ord af Cicero: *Neque enim majus est legere codicem, cum intercedatur, quam*

det Samme antydet hos Plutarch i C. Gracchus 8, 9 og 12; jeg troer ikke, denne Frf. har havt nogen Ahnelse derom. Det andet Sted, Zumpt anfører, Dionys. Hall. VIII, 72, kunne vi heller ikke gjøre nogen Brug af.

¹) Liv. XLI, 8.

sitellam ipsam cum intercessore¹⁾ deferre, nec gravius incipere ferre, quam perferre etc.

Ligesom det i L. Malac. Cap. 55 hedder: *Qui comitia ex h. l. habebit, is municipes curiatim ad suffragium ferendum vocato ita, ut uno vocatu omnes curias in suffragium vocet, eæque singulæ in singulis consæptis suffragium per tabellam ferant*, saaledes foregik ogsaa i Rom Afstemningen samtidig i alle Tribus²⁾. Valgbestyreren opfordrer Folket til at gaae fra hinanden og fordele sig (*discedere*)³⁾, og kalder dem ind (*intro vocat*) hver i sin Afdeling. Fra Augusts Tid af foregik Afstemningen, som bekjendt, i de pragtfulde, af Cæsar begyndte og af Agrippa fuldendte, Sæpta Iulia paa Marsmarken. Før den Tid maatte man vel nøies med extemporerede Indhegninger.

Ere Alle komne ind, hver i den Afdeling, hvortil han hører, begynder Afstemningen. De beskrevne Tavler nedlægges i Stemmekurvene, ved hvilken de fornødne Custodes ere opstillede. De Lærde have tidligere kun talt om private Custodes, som hver enkelt Candidat havde Lov til at stille; saadanne fandt man omtalte baade hos Cicero og hos Varro⁴⁾; paa offentlige Vogtere tænkte man slet ikke. Loven fra Malaca omtaler ogsaa de private Vogtere, og indeholder med Hensyn til dem en Bestemmelse, som formodentlig ligesaa gjaldt i Rom, at ingen Candidat

¹⁾ D. e. *intercedente collega*. I Hdskr. og alle Udg. staaer *cum ipso intercessore*, hvilket ingen Mening giver; *ipso* er ved en Feiltagelse gjentaget fra det foregaaende *ipsam*.

²⁾ S. Marquardt i Beckers Handbuch d. röm. A. II, 3, 132 ff, hos hvem dog Fremstillingen er blevet noget uklar, fordi han S. 131 har forvexlet *principium* med *prærogativa*. Ved Comititia tributa kan der ikke være Tale om at een Tribus skulde stemme førend de andre. Det er et af de vigtigste Resultater, Loven fra Malaca har givet, at vi bestemt vide, hvad *principium* betyder ved Comitierne, s. ndfr.

³⁾ S. Cic. Leg. III, 4 extr.: *Discedite; tabellam iubebo dari*. Ascon in Cornel. p. 70: *Iubet enim is, qui fert legem, discedere; quod verbum non significat, quod in communi consuetudine erat, de eo loco, ubi lex fertur, sed in suam quisque tribum descendat, in qua est suffragium laturus*. Jeg har skrevet begge Stederne, som jeg antager, de maae skrives.

⁴⁾ S. Marquardt i Beckers Handb. II, 3, S. 103, Anm. 405.

maatte stille mere end een Vogter ved hver Kurv. Men uden foreskriver Loven, at der ved hver Stemmekurv skulle opstilles tre offentlige Vogtere, som høre til anden Tribus end den stemmende. Ogsaa dette maa uden Videre overføres paa Rom, i det Høieste med den Forskjel, at Antallet af Custodes mulig kan have været større i Hovedstaden. I Virkeligheden er det ingen heel ny Kjendsgjerning, hvormed den spanske Lovtavle gjør os bekendt; men den har aabnet Øinene for et forhen lidet paaagtet Sted hos Plinius, hvor den samme Sag omtales. I 33te Bog, hvor han taler om Ringe som Udmærkelsestegn for Ridderne og Dommerne, tilføier han § 31: *Decuriæ quoque (sc. iudicum) pluribus discretæ nominibus fuere, Tribunorum æris et Selectorum iudicum*¹⁾; *præter hos etiam Nongenti vocabantur ex omnibus selecti ad custodiendas cistas suffragiorum; et divisus hic quoque ordo erat superba usurpatione nominum, ut alius se Nongentum, alius Selectum, alius Tribunum appellaret.* Der forfattedes altsaa en Liste paa 900 Mænd af Middelstanden, hvoraf de fornødne Custodes til Comitiæne kunde udtages. I Malaca skulde disse tre Custodes ogsaa optælle Stemmerne og indberette Afstemningens Udfald til Valgbestyreren. I Rom finde vi særegne Navne for Udøverne af disse to Functioner, *Diribitores* og *Rogatores*²⁾, men de høre alle tre sammen som eet Hele og udtoges paa een Gang af de Nihundrede.

Ligesom i Malaca den, der har fleest Stemmer i en Curie, er valgt i denne (*pro curia*, s. Cap. 56), saaledes kræves der i Rom ogsaa kun simpel Pluralitet for at være valgt i en Tribus

¹⁾ Jeg har udeladt *et* foran *iudicum*, og *num* efter *etiam*, Forandringer, som Sammenhængen synes at retfærdiggjøre.

²⁾ Cic. in Pison. 15, 36: *Hoc certe video, . . . vos rogatores, vos diribitores, vos custodes fuisse tabellarum.* — Om Rogatores særlig s. Cic. Nat. D. II, 4, 11: *Quos quum Ti. Gracchus iterum crearet, primus rogatorum, ut eos retulit, ibidem est repente mortuus.* Smlgn. de Divinat. II, 35, 74 f., de Oratore II, 64, 260. — Den i Beckers Handbuch II, 3, S. 130 anførte Formodning af Mommsen, at Curatores tribuum ved Tributcomitiæne havde gjort Tjeneste som Rogatores, vil Mommsen selv uden Tvivl ikke længere vedkjende sig,

(*pro tribu*¹⁾). Udfaldet bekendtgjøres uden Tvivl strax for vedkommende Tribus. Derefter indberettes det til Valgbestyreren, og Stemmetavlerne afleveres til ham for fornøden Controls Skyld. Sammentællingen af Tribus-Stemmerne skeer i Rom paa samme Maade som i Malaca. Valgbestyreren foretager en Lodtrækning for at bestemme, i hvilken Orden de skulle oplæses. Denne Lodtrækning var allerede omtalt hos Varro, de Re Rustica III, 17, 1: *Relatis tabulis sortitio fit tribuum*²⁾. Den Tribus, hvis Navn først kommer ud, og hvis Stemme altsaa bliver den første, kaldes *Principium*. I Overskriften over Plebisciterne anføres altid Navnet paa denne, ligesom og paa den enkelte Person, der havde stemt først i samme Tribus: *Tribus (Sergia eller hvilket som helst andet Navn) principium fuit; pro tribu N. N. primus soivit*³⁾. Det er ligesom om man derved paa en Maade gav dem Æren og Ansvar for den tagne Beslutning, uagtet det her ikke var Tilfældet som i Comitia centuriata, at Udfaldet af Afstemningen i den første Centurie, *prærogativa*, blev bekendtgjort, inden de andre begyndte at stemme. Den Tribus, som »gjør Begyndelsen«, har stemt samtidig med alle de andre, og dens Stemme har ikke kunnet øve den mindste moralske Indflydelse paa dem. Dens Navn anføres kun for at vedligeholde gammel Skik, en Skik, man ikke var utilboelig til at tillægge en religiøs Betydning, og hvori man stundom søgte et Varsel⁴⁾.

1) S. Piso hos Gell. VI, 9: *pro tribu ædilem renuntiaverunt*. Liv. IX, 46: *pro tribu fieri ædilem*.

2) *Relatis* har jeg skrevet i Stedet for *latis*; den første Stavelse er faldet bort, fordi den var lig med den sidste Stavelse i det foregaaende Ord, *tollere*. S. L. Mal. Cap. 57: *Qui comitia h. l. habebit, is, relatis omnium curiarum tabulis, nomina curiarum in sortem coicito*.

3) S. Lex Thoria, L. de XX Quæstoribus, L. Quinctia hos Frontin. de Aqu. 129.

4) Som ved Curiatcomitierne hos Liv. IX, 38, 15: *Legem curiatam de imperio ferenti triste omen diem diffidit, quod Fautia curia fuit principium, duabus insignis cladibus, capte urbis et Caudinæ pacis, quod utroque anno ejusdem curiæ fuerat principium*.

Ogsaa i Rom krævedes der absolut Majoritet iblandt Tribus-Stemmerne for at opnaae Valg. Om den, der ikke fik over Halvdelen af Stemmerne, hed det *tribus non explet*¹⁾. Hvis det tilbørlige Antal Candidater ikke opnaaede det nødvendige Antal Stømmer, maatte Valghandlingen gjentages, saaledes som den Treboniske Lov (Aar 448) med Hensyn til Tribunvalg bestemte, *ut qui plebem Romanam tribunos plebi rogaret, is usque eo rogaret, dum decem tribunos plebi faceret*. (Liv. III, 65, 4). Loven fra Malaca berettiger os til at slutte, at, saasart en Candidat under Oplæsningen af Stemmerne viste sig at have opnaaet over Halvdelen, betragtedes han som valgt; havde det været anderledes i Rom, var dette ikke kommet ind i Kjøbstadloven. Det synes at være en naturlig Følge af den her beskrevne Fremgangsmaade, at saasart det tilstrækkelige Antal Candidater havde opnaaet absolut Majoritet, maatte man standse Oplæsningen af Tribus-Stemmerne; de, der kom bagefter, havde jo Intet mere at betyde. Ved Antagelsen af Love og ved Domme finde vi rigtignok at alle Tribus-Stemmerne oplæses²⁾; men ved Valghandlinger har man udentvivl, ligesom paa Comitia centuriata, standset, saasart Majoriteten var opnaaet³⁾.

Naar vi endelig i Loven fra Malaca Cap. 59 læse, at Ingen kunde erklæres for valgt, før han havde aflagt Ed paa, at han vilde handle i Overeensstemmelse med Lovene, kunne vi heller ikke tvivle om, at det Samme har været Tilfældet i Rom, om det end hidtil for en stor Deel har været overseet. Der er en anden Embedsed, som oftere omtales, den *Iusiurandum in leges*, som enhver Embedsmand ved Tiltrædelsen af sin Post skulde aflægge inden 5 Dages Forløb. Denne, som ogsaa kræ-

1) S. Liv. III, 64, 8; XXXVII, 47: *Fulvius consul creatur, quam ceteri centurias non explessent*. Smlgn. L. Malacit. Cap. 59. Liv. IX, 34, 25: *ut comitiis censoriis, nisi duo confecerint legitima suffragia, non renuntiato altero comitia differantur*. Marquardt i Beckers Handb. II, 3, S. 136.

2) S. Marquardt i Beckers Handb. II, 3, S. 133, Anm. 534.

3) S. Rein i Paulys Real-Encyclopädie II, S. 553.

vedes i de spanske Stæder, og hvorom de udførlige Bestemmelser læses i L. Salpens. Cap. 26, er tilstrækkelig bekjendt baade fra Forfatterne og fra Indskrifterne¹⁾. Hiin, der stod i Forbindelse med Valghandlingen, omtales, saavidt vides, kun paa eet Sted i den latinske Literatur, men er derfor ikke mindre sikker. Dette Sted læses i Plinius' Panegyricus Cap. 64. Taleren udhæver Trajans folkelige Sind og beskriver, hvorledes han lod sig vælge til Consul under de gamle Former, saa at han ei engang betragtede Valghandlingen som sluttet, før han havde aflagt Embedseden, som ellers Keiseren syntes at være hævet over. *Peracta*, siger han, *erant sollempnia comitiorum, si principem cogitares, iamque se omnis turba commoverat, cum tu mirantibus cunctis accedis ad consulis sellam, adigendum te præbes in verba principibus ignota, nisi cum iurare cogerent alios.*

Secretairen anmeldte, at han i Anledning af hans Udnævnelse til Medlem af Bedømmelsesjurien ved den internationale Udstilling i London maatte i Begyndelsen af Mai reise til England. Selskabets Archivar Herr Conferentsraad *Madvig* overtager Forretningerne i Secretairens Fraværelse.

I Mødet var fremlagt:

Fra Observatoire physique central de Russie.

Annales. Année 1858, Nr. 1 & 2. St. Petersbourg 1861.

Compte-rendu annuel. Année 1859 & 60. St. Petersbourg 1861.

Fra Académie Impériale des sciences de St. Pétersbourg.

Mémoires. Tome III, Nr. 10, 11 & 12. St. Petersbourg 1861.

Bulletin. Tome III, Nr. 6, 7 & 8. Tome IV, Nr. 1 & 2.

¹⁾ S. Liv. XXXI, 50: *Magistratum plus quinque dies, nisi qui jurasset in leges, non licebat gerere.* L. Salpens. l. l. indskrænker Terminen yderligere ved at tilføie, at Eden skulde aflægges, *præusquam decuriones conscriptive habeantur.* Cic. p. Cluent. 33, 91. Tab. Bantina (Göttling, XII Römische Urkunden S. 44 ff) v. 13. L. Thoria v. 42 (Cap. 18 Slutn.).